

ПРИЧИНОК ДО СТУДІЙ НАД М. ШАШКЕВИЧЕМ.

I.

ПЕРША ГАЛИЦЬКО-РУСЬКА ПОБУТОВА НОВЕЛЯ.

Галицько-руська література в початку XIX в., з характером церковним і під зглядом змісту і під зглядом форми, була далека від потреб дійсного життя, від інтересів хвилі. Новий літературний подих на галицькім горизонті, спроваджений в 30 рр. руською трійцею, був новий і що до змісту і що до форми. Чиста народня мова, введена трійцею, потягла за собою й потребу нових форм. Зворот до людової традиції вимагав знов і зміни змісту. Ми знаємо, що сей інтерес до місцевого оточення мав романтично-етнографічний характер. Але чи лише стілько? Провідник нового руху — М. Шашкевич знайшов струну, яка забреніла несміло новим тоном серед загального романтичного концерту, розказав нам „Олену“. Придивімся їй.

Читаючи Маркіянову „казку“, ми стрічаємося з поодинокими образами, які нам звідкись знані, які однак не хочуть якось зйтися разом у щось одноцільне, а лишаються неточними; ми чуємо тон, який місцями приирає за надто високу нуту, що не гармоніює з такою невеличкою піснею; ми стрічаємося з непорозуміннями, яких нам поет не розв'яснлює. Так пр. коли молодий князь, Семен, прийшов просити пана старостича на весілє, сей

по вислуханню запросин закликав його назад до себе і поручив йому якусь місію, яка лишається для нас тайною. — Чому пропадає Семен у безвістях, не сказавши своєму товаришу дороги, Василеви, ані слова про ціль своєї таємничої екскурзії? Коли він прочував щось недоброго зі сторони пана і хотів тому просити помочи у опришків (чи як там скочемо назвати гурток розбішаків, між якими опинився), то як пояснити собі, що він, побачивши їх, розглядається на всій стороні, куди би найлекше втекти? Припустити, аби в такім близькім сусідстві Семен не зізнав про сих гостей, чи то з доброї чи зі злової сторони — годі, бо ж зараз по тім його весільна дружина стрічається з ними як з добрими знайомими, не дивуючися зовсім їх появлі. Ми однак знаємо, по що поет ужив такої Семенової екскурзії на бік: при даних, якими він розпоряджав, годі було йому злучити обі часті своєго оповідання: весіля і нападу опришків на замок.

Причина такої розбіжності та нерівномірності в оповіданю виясниться, коли заглянемо до його жерел. Їх вишукають значно його сусіди в „Русалці Дністровій“. І так концепція фабули в загальній основі, а то пірване дівчини у молодця¹⁾ і відзискане, що кінчується смертю противника — вказує на подібність „Олени“ до одної п'еси із Короледвірської рукописі п. з. „Zbyhon“ (пор. Kralodvorskij Rukopis, 1826, 144—150): Одному молодцеві пірвав Збигонь, що в роді німецького Raubritter-a, його наречену та осадив її в своєму замку. Голуб, якому яструб пірвав голубку, співчуває з молодцем і заохочує його до пімсти над грабителем. Молодець слухає ради голуба, узброєний продирається через замкову сторожу аж до кімнати свого ворога та розчеплює йому молотом голову. — Фабула „Олени“ зближена до сеї, а ріжнить ся лише тим, що в ній довершує пімсту не сам Семен, а Медведюкова дружина — подробиця, як побачимо взята, Шашкевичем із своєго ґрунту.

Схожість „Олени“ зі Zbyhon-em впала мені в око, коли я ще не зізнав нічого про близьше відношене Шашкевича до нього. Тепер же я знаю, що він перевів його разом із іншими піснями Короледворського збірника, враз із Любушиним су-

¹⁾ Сею частиною мотиву сходила би ся Олена з „Погонею“. Однак схожість лише позірна: Хлопець і дівчина в „Погоні“, то брат і сестра. Напасник-Татарин, що пориває останню, гине вправді з рук козака, але перед тим убиває його сестру. Ситуації й відношення, як бачимо, зовсім ріжні, тому при дальшій аналізі не узгляднюю „Погоні“.

дом¹⁾). Перше ще в „Русалці“ були переведені: Китиця, Олень, Лишена, Зазуля; разом узявши, видимо, що Шашкевич перевів майже цілий Корол. збірник. Останній мусів таким чином лишити свій слід у творчості Маркіяна і саме таким слідом належить уважати запозичене фабули в її головних нарисах від *Zbychon-a*, а крім того манери в мальованю і сеї високої нуті, про яку сказано на самім початку. Для приміру наведу кілька анальгічних місць. Послухаймо, як Шашкевич описує борбу панської дружини з Медведюковою. „Зазвонили топірці та мечі, іскри ся посипали мов з дишні, стерли ся дві хмари бючи мовнями по чорних воздухах“ (пор. Онишкевич, Рус. Бібл. т. III, 47). Коли скочемо відтворити собі сей образ, то мусимо представити собі що найменьше сотні воюючих із гарним оружем, коли тимчасом у дійсності старостинських гайдуків та Медведюкову ватагу разом узявши, дістанемо не дуже то такі численні, а до того ще й вишколені боєві ряди. Але той тон стане нам зрозумілій, коли оглянемо ся за його жерелом. Коли читаємо подібні описи в Кор. збір., то вони зовсім нас не дивують своєю силою та величиною, бо вони малюють кроваві бої армій цілих народностей або князів. Так пр. в борбі Чехів із Німцями:

Svazistve tu obie strane,
iakžby les sie w les valil,
iak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečew.

(*Kral. Rukop.*, „Beneš Hermanow“, 140).

В борбі Чехів із Татарами:

Tu sie prvý boi w hromadu wazi,
střely dřečichu iako přesal s mraków,
oščepów lom iako rachot hroma,
blsket mečew iako oheň buře.

(ib. *Jaroslaw*, 122).

Podvihaie sie mhla ote pracha,
i by potka kruta poslednieié.
Wznide chrest i druhet ostrých mečew,
Wznide siket kalených střel strašný,

¹⁾ Рукопись переводів переховує ся в царській бібл. в Петербурзі. Копія з них опублікована мною в Записках Наук. Тов. імені Шевченка, т. 68.

lom oščepów, rachet kopi bystrých ;
 i by klánie, i by porubánié,
 i by lkanie i by radowanié,
 (ib. 134).

Медведюк не просто нападає на пана старостича, а стає з ним до двобою: „Медведюк буй-туром верг ся на супротивника, вибив меч зо жмені, завинув ясним топірцем, тай вигнав вражу душу лукаву негідника щелиною в голові“ (Онишкевич, III, 47). Двобій взорований знов на Корол. збірн.

Oba dobysta tu meči,
 vaz po váze w črná ščity,
 iiiskry wzprehú z črnú ščitu.

(Ludiše a Lubor, 112).

Образи з Корол. збірника нераз так вбили ся в тямку поета, що він послугує ся ними навіть там, де ми їх найменьше сподівалися. Уява поета переходить безпосередно із побоєвища Татар із християнами :

krew sie velé iak bystřmy dřečevy,
 mrch tu ležéše iak w lesě dřiewré.

(Jaroslav, 134).

та веде своєго героя в карпатське підгірє „по розметаних костех“ (Онишкевич, III, 47).

На тій подібності головного сюжету та деяких фраз кінчить ся й схожість „Олени“ із „Королеворською рукописею“, а головно із „Zbyhon-ем“. У Шашкевича й рами оповідання по частинам розширені й сам малюнок події обставлений своєю декорацією. Ся декорация, як побачимо, досить штукована, в ній доволі дивоглядно заступлені представителі зі всіх сторін Руси-України, але все-ж таки ми стрічаємо ся зі своїм.

І так замісь Rauhritter-a Збигоня — у нас старостич, панщизняний химерний пан, якого піддані виставлені на його іграшку. Чи в образі цього пана мав Шашкевич яку живу особу, чи може створив його на підставі якого місцевого переказу — не маємо спромоги провірити. За те можемо вказати на тип пана свавільника, якого промахи запамятані цілим рядом народніх поетичних і прозових переказів. Се звісний пан Каньовський, якого одну справку схожу з нашою оповідають варіянти пісні про Бондарівну. Один із них був напечатаний в першім збірнику М. Максимовича, і дуже гарно був знаний Маркіянови. Приводжу початок згаданого варіянту :

В місті Немирові дівок танок ходить,
 Молодая Бондарівна всіх передом водить.
 Ой приїхав Пан Каньовский з великого двору ;
 Ой зліз з коня, поціловав Бондарівну дівку.
 Говорили старі люди, говорили стиха :
 Втікай, втікай Бондарівно — буде тобі лиxo!
 Утікала Бондарівна да помеж дворами,
 А за нею да гайдуки з голими шаблями.

(М. Максимович : Малоруські п'єсни, стор. 79—80).

Поминувши ту подробицю, що напад відбуває ся в зовсім подібних обставинах (у Шашкевича під час весілля — в пісні при якійсь оказії, де „дівок танок ходить“, якому придивляють ся „старі люди“, отже може так само під час весілля), ми бачимо тут і там химерного пана, що часами любить дуріти, в товаристві гайдуків. Ось що говорить старий слуга Дмитро про свого пана : „Правда — до Семена, казав коні сідлати і що найжвавші хлопці в цілім замку з собою бере ; щось він на гадці має, він часами дуріє, а може, може лише погуляти“. (Онишкевич, III, стор. 46).

Однак закінченем ріжнить ся „Олена“ від народньої пісні. У Шашкевича панське зухвалство находить mestника, під час коли в пісні пан Каньовський довершує своєї злоби до краю — Бондарівна гине з його рук. Що вплинуло на таке закінчене? Попри згадану вже схожість сеї сторони сюжету із „Zbyhon-em“ в Корол. рукописи (в Zbyhon-ї самовільство уводителя так само укарало смертю), на мою думку, відіграла тут ролю інъша, важнійша обставина. Коли придивимо ся товариству, в якім являє ся Шашкевичева казка в „Русалці“, то побачимо, що там з кождої песи, з кожного стиха бе молодеча сила і самих авторів і пробуджуваної нації. Чи то з добору народніх пісень (Довбуш), чи зі змісту орігінальних складань нашої трійці (Шашкевичева : Згадка, Погоня, Вагилевичів Мадей) — можемо додігнати стремлінє вибирати з народнього житя і минувшини картини съмлі, повні геройського розмаху, і тим самим стремлінє усунути все те, що налягало би сяк чи так на нашу бувальщину каменем приниженя. Сей уклад цілої „Русалки“ зраджує дуже живо настрій нашого тріумвірату й його тенденцію, дати Галичанам свою „Корол. рукопись“, яка би могучими картинами, съмліми надіями могла їх збудити та пірвати з собою.

Коли признаємо рацію такому поясненню, то зрозуміємо, що наведене в „Русалці“ якого будь епізоду із народнього

горя, насильства чи над цілим народом, чи деякими його верствами, не гармонізувало би з цілістю. В нашім випадку закінчене, паралельне до народньої пісні, було би такою дігармонією. Натоміс у казці, подібно як і в чеській поезійці, була пімщена: отаман Медведюк нападає зі своєю ватагою на пана та на його гайдуків, розбиває їх, а його самого убиває. Що могло Шашкевичеви дати в руки такий спосіб закінчення?

Із друкованої літератури мушу вказати на „*Zamek Kaniowski*“. Про велике вражінє, яке зробила на Маркіяна ся поема Гощинського, съвідчить його власна (Маркіянова) записка попереджаюча перевід одної часті. Слова „uchwyciem za Goszczyńskiego Zamek Kaniowski rozłożywszy wpadłem na drugą stronę części trzeciej i jałem się nagle powstałe wcinne myśli — przyznaję, za śmiałej i wyższej nad moje siły, ducha ruskiego wionącego w tem dziele ująć w naczynie ruskie“ (Причинки, стор. 23), говорять про те вражінє дуже вимовно. Що правда, сей перевід мусимо відносити до часу по виході Русалки, однак не виключена можливість, що Шашкевич саме в часі, про який нам розходить ся, був обізнаний з „*Zamkiem Kaniowskim*“. З гори мушу зазначити, однаке, що роль останнього в генезі Маркіянової поеми не була велика. Аби її розміри показати в властивім съвітлі, мусимо мати на увазі, що поміж обома творами заходять чималі відміни, хоч є й деякі малі схожості. І Небаба і Семен скривджені паном у любові; але під час коли перший палений жадобою пімсти стає на чолі гайдамаків, другому, прибитому панчиною підданому не прийшла би може на думку поважна пімста. По друге: Пан гزادа був би покараний сяк чи так, чи був би звінчав ся з козацькою любкою, чи ні, бо на нього збирає ся більша, народня пімста — кара пана старостича зовсім припадкова. В кінці ще одно: І об'єном і кругом ідей обі песи ріжнятися між собою; поема Гощинського, то поема борби двох народів — казка Шашкевича, то образ особистої кривди, образ, який розширенем і поглубленнем соціального підкладу міг стати дуже високо, але який з індівідуальних причин автора та літературного рівня часу таким не став. Що до останньої точки, то ріжниця між „*Zamkiem Kaniowskim*“, і „*Оленою*“ мусить бути обмежена: в обох соціальному зведені майже до нулі так, що мусимо що йно додумувати ся, що рухами гайдамаків, як і рухами Медведюкової ватаги кермують якісь глубші, суспільні мотиви, які саме спонулюють і одних і других до опозиції проти гнету. Саме тою стороною зближують ся обі розглядувані песи. І на тій підставі

можемо говорити про ролю „*Zamku*“ в генезі „Олени“ тим більше, що остання зраджує в однім описі схожість із першим. Маю на думці опис бурної, осінної ночі в казці Шашкевича : „Сонце спочило — смерклло ся — тиха пітьма насіла тихі та ускі звори, вітер буйний метав хмарами від верха до верха і гнав споловілим листем з гір в темні роздоли, то знов під круту стремену, скриплячи голими гилями відвічної дубини, мов величуючи ся своєю лютостю, а ругаючись з їх недуги ; звір шелепотів чагарами за жиром ; часами вовк голодом пертий дивими завив голосами ; перісті опеки, закляті над безвістями стояти, здавали ся при настиглій нічній мраці проживати, та свої міньяти становища, проходячи ся, мов нічні хмари — бо як то кажуть : „у страху великі очі“. (Онишкевич, стор. 43). Подібність із отсім описом узятим із „*Zamku*“, здає ся, не улягає сумнівови :

Wietrzna jesienna zawyła noc zdala,
Warzą się wiry w zamąconem łóżu ;
Wre chmur kłębami i niebo, jak fala ;
Złośliwy obłęd igra po rozdrożu.
Podróżny z cichem szeptaniem pacierza
Mija rozdoły świdzące trzcinę ;
W skrwawionych szponach zgłodniałego zwierza
Dławione bydlę poryka doliną¹⁾.

Або в іншім місці :

A księżyca znowu mgłami się zachmurza ;
I noc mokremi tumanami bije,
I szubienica skrzypią, i pies wyje,
I po rozdrożu igrają bałwany,
I wicher z jękiem dmie w zamkowe ściany. (Стр. 6).

Розуміє ся, в прозаїчнім оповіданю не може бути мови про такі паралелі, як у поезії ; стрічаємо ся тут лише з подібними ситуаціями, настроєм, а лише рідко подібними фразами. В тім змислі наведу ще два зразки із Шашкевичевого оповідання : „Спізnavem go (Семена) по легких ногах спускати ся високом ко старому шляхови, що то о нім так много старі повідають люди. Куди єму шлях, не знаю і не вгадаю ; щось то лихого буде, лисиця мя перебігла тай ворон на хресті сім раз за крякав“ (Онишкевич, стор. 43). А дальнєше ся дорога Семенова

¹⁾ Pisma Seweryna Goszczyńskiego, I, стор. 4.

описана вже самим поетом ось як: „Съміло ступав відважний Семен по круглім грехоті і по розметаних костех, переступав колоди підносячи високо ноги і з притиска їх ставляв, щоб го яка мара не підбила; чорна пітьма го за очи хватала; скоро взрів тумани по корчех, волосє му горою ся звело, кров ся стинала, а страх за серце як би мертвєць зимною ймав рукою, а нелзя сказать, щоб не мав відваги, бо ся нераз добре довело; але з маленькачував о заклятих дівицях, о скаменілих лицарях, о недоступлених про змії райских птицях, то о єднооких татарах, людоїдах, великанах і о многих інших лихих духах; — а скоро то все стало на умі роєм, а час, ніч темна і містце, гори, дебри і чагари потому були, то тогди і найсъмільшому трусом ставати; — а Семен посьміховуючий ся на зазір вовка або медведя, при найменьшім лопоті застигав, бо то відав з лихим, не з пирогами“ (Онишкевич, стор. 43—44). — Бачимо отже досить незугарну, зі страховищ природи та народніх повірок про духи зліплена мозаїку, яка так характерна „Zamk-ови Kaniowsk-ому, де однак поодинокі камінчики розкинені умілою рукою артиста творять дійсно гарну мозаїку.

Я нароком спинив ся трохи довше при переведеню порівняння „Zamku Kaniowsk-ого“ з „Оленою“ аби показати, що попри схожість манери в мальованню, остання нагадує перший твір лиш в одній часті сюжету: оба покривджені (Семен і Небаба) не лишають ся непімщені, бо на обох насильників збирає ся страшнійша кара — супільна кривда, хоч як вона піднесена слабо в обох п'есах, домагає ся справедливости, викликає mestників — у Гощинського гайдамаків, у Шашкевича Медведюка з його ватагою.

При всій невиразности та непевності Маркіянової книги в мальованю останньої, годі в ній не добавити ватаги опришків: ватага, якої поява може мати жерело в соціальних відносинах, але яка вповні сего несъвідома; ватага, яка плянує напад на панський двір без огляду на то, чи пан пірве якому там Семенови дівчину чи ні, а якої поміч дана покривдженому зовсім припадкова. Нищене панів, і помагане своїм — се опінія, яку народня традиція прикладає до благороднійшої частини опришків. На опришків вказували би дальше імена: Медведюк, Байчук¹⁾.

¹⁾ Із історії опришків знаємо одного таки ватажка, Бойчука. Пор. монографію Ю. Целевича в Русл. іст. бібл. ХХ., 244—248.

Важнійше однак — вибір імен із характеристичним закінченням на : *ук*, *юк*, яке так переважає у Гуцулів. Ось кільканадцять при-
мірів із монографії Целевича з такими самими закінченнями : Бадчук, Іванишук, Котвітчук, Крициук. (Пор. Русл. іст. бібл. XX, 213), Мартинчук (214), Дячук, Бідочук (214), Біщук (215), Кициук або Кичерчук, Урденчук (217), Полосюк (220), Хацюк (223), Теклійчук, Татюк, Канюк (225), Топелюк (227), Данилюк (236), Срібнарчук (238), Головчук, Зменчук (248), Кручук, Гаврильчук, Цвіленюк, Васильчук, Прокопчук (250), Вихрестюк, Пророчук, Сметанюк (260), Лахтанюк (263), Повідчук, Гаврильчук, Доленчук, Шляхтюк (263), Івюк, Кочерганюк, Циганчук, Попівчук (267) — У Головацького (I, стор. 16) Таманюк, Моченюк, і т. д., і т. д.

Чи в основу Маркіянового епізоду про опришків ляг який народній переказ, не знати; подібного народнього оповідання про опришківські напади я не знаю, але наш епізод носить ціху народнього анекдота про опришків ; впрочім у близші подробиці не входжу, аби не натягати доказу. За те можна вказати жерела, з відки Шашкевичеви була доступна гуцульська традиція. Один із трійці, Іван Вагилевич, був же підгірським уроженцем. Тільки відай через нього була заступлена гірська традиція в „Русалці“ (народня пісня про Довбуша, орігінальна Вагилевичева поезія „Мадей“), а своїми статтями про Гуцулів та Бойків в „Časopis českého Museum“ з 1841 та 1842 р. став він Карпатоманом *par excellence*.

Я назвав „Олену“ першою пробою побутової новелі. Які-ж сторони народнього побуту притягали поета та як змалював він його ? Перша частина виведеної ним події відбуває ся під час весілля. Що Шашкевич вибрав власне весілє — не дивниця. Наш весільний обряд так гарний і цікавий під многими зглядами, мусів звертати увагу перших етнографів. Йосиф Лозінський присвятив йому осібну монографію вже 1835 р. ; в „Русалці“ були так само поміщені весільні пісні із кількох околиць Галицької Руси. І Шашкевич знайомий з тими піснями. В уста дружби вкладає він ось яку пісню :

Сокіл в білій двір влетів
К чорної галоньці ;
Княжиненько наш приспів
К русій дівчиноньці. (Онишкевич. 41).

Порівнане молодого з соколом, молодої з галкою дуже звичайне в народній поезії, а в весільних піснях у такім самім сполученю спеціально :

Чорная галонька, чорненька,
Де-ж бо ти сокола завела ?
Ой нігде я го не вела :
Сам він за мною летів,
За моїм літтанем тихеньким,
За моїм піренськом чорненьким.
Красная Марусенька, красна ,
Де-ж бо ти Івасенька завела ?
Нігде-ж бо я его не вела :
Сам він за мною приїхав,
За моїм ходоньком дрібненьким,
За моїм личеньком біленьким.

(Головацький, IV, стор. 222).

Народні фрази до того степеня стояли в памяті Шашкевича, що їх образове ужите стає зрозумілим що його при зіставленю із анальгічною фразою в народній пісні. Так пр. в описі Олениної краси : „Олена, пишна княгиня, як русалочка гарна, ще раз вінком барвінковим золото-зеленим стрійна, їх веселій придивлялась охоті, та часто в легкій коломийці розковану русу косу на легкий кругом пускала вітер“ (Онишкевич, стр. 42). Фразу „розковану русу косу“ зрозумімо, порівнявши її із народньою піснею, що співає ся при розплітаню коси :

Де твої, Касуненько, ковалі,
Що твої косоньки ковали ?
Та нехай прийдуть, розкують,
Все собі срібло, золото заберуть.

(Головацький, IV, 227).

Ми стрічаємо ся таким чином в „Олені“ лише з піснями місцевого походження. Опис самого весілля взорований поетом не на своїм окруженню. Його весільні фігури викроєні й причесані зовсім на Квітчин лад. Той сам Квітчин тон, та сама манера вкладати в уста весільних функціонерів пісняні діяльоги та приспівки, навіть ті самі фрази. Послухаймо : „Музика різко від уха заграв, а бас то загудів, то в лад вибиваючи моторні дівчата аж піднимав ; а хоть ноги потомлені до круглого рвали ся танка, гарні хлопці в підкови до складу кресали, позираючи радостно кождий по своїй дівчині“. (Шашкевич, 41). У Квітчиній „Марусі“ : „Троїста музика гра, що є духу : риплять скрипки, брязкати цимбали, а замість баса сам скрипник скрізь зуби гуде та прицмокує. От і розколихались наші дівчата : вийшла пара,

а там друга, пішли у дрібушки. Ніжками тупотять, підківками бряжчать, побравши ся за рученьки виворочують ся, то впять розійдуться, та як утінки плавно пливуть, тільки головками поважують, то впять у дрібушки — вже й потомились, вже і хусточками утирають ся, вже їм і годі, вже і другим хочеться потанцювати” і т. д. (Онишкевич, II, 8). Шашкевичів образ, то парафраза Квітчного. Впрочому весільні звичаї, а передовсім весільні костюми взяті Маркіяном із натури.

Другим жанром із місцевої галицької традиції — то Медведюкова ватага. Однак під час коли при малюнку весіля Шашкевич задержав менше більше етнографічну вірність із певною дозовою Квітчиної заправи, то як далекі від дійсності Його опришки! Коли в них щось дійсно свого, то хиба імена та прізвищі їх у недоступних горах. Організація, звички, все те не опришківське. Ми бачили, що їх оружє, відвага, спосіб воювання, то оружє, відвага, спосіб воювання героїв королеворського збрінника. Не досить того: Шашкевичеві опришки як щось зовсім звичайного мають при собі надворного бандуриста Данилка, який своїм репертуаром українських думок пописує ся перед паном старостичем. Цікава злука ідей: галицькі опришки з бандуристом, з українськими думками. Все те пахне Гошинським, Залєским, Падуррою¹⁾, а не дасться причепити в Галичині.

Я виказав по можности всі жерела, які лишили свій слід в „Олені“. Може хто спитає, пошто такого всого? Певно, аналіза для самої аналізи — сама нічого не варта й непотрібна. Тим разом вона була конечна й хосенна. Що йно при її помочі ми можемо зрозуміти досить неясну „Олену“, і що йно тепер можемо вказати її властиве значінє — не літературне, а історичне. Про літературно-артистичну вартість не може бути двох гадок. При читаню казки Шашкевича чуємо, що проза не дає ся йому ані разу, під час коли в поезії він майстер. Сам Маркіян був певно того съвідомий; ми-ж знаємо, що більше орігінальних оповідань він не лишив. „Помста і великудущіє“, яке ми пізнали що йно в останніх часах (пор. мої „Причинки“ і т. д.), се лиш переклад із польського. „О Запорожцях і їх Січи“

¹⁾ Що фігура Данилка взята у поетів польсько-української школи, се не підлягає сумнівови; однак вона досить невиразна, аби можна сказати про неї щось більше.

та проповідій не можна тут числити, бо то зовсім інший рід літератури.

„Олена“ представляє за те для нас історичний інтерес. Се-ж перша проба побутової новелі, проба, що не мала жадних попередників, а потім довший час здібніших послідувачів. Правда, проба то не дуже певна, місцевий кольорит дуже слабий. Сюжети, образи чужі, на свій ґрунт лиш переніплені, іноді, як ми бачили, досить невміло. Коли-ж поет і звертається до оточуючої його дійсності, то його увага для неї мінімальна, інстинктова; його інтересує більше романтично-етнографічна, декоративна сторона побуту та й то вона виходить у нього не зовсім вірно (спосіб описування весіля, характеристика опришків). Але ми й розуміємо причину цього: у нашого поета за мало або й зовсім таки нема проникливої обсервації суспільних фактів. Будь у нього ся обсервація, він став би нашим Тургеневим. Поки що однак на неї не прийшла ще тоді черга, а що його значно пізніше. Сама „Олена“ остає лише причинком до характеристики поета; його вразлива на людську кривду душа дала грабителеви-старостичеви, відплату яку знала — свою кривду відімщую Семен, панцизняний підданий! Панцизняне жите лише легенько торкнуло вразливу душу поета, огорнути його ширше, сягнути в нього глубше поет не вмів іще. Його наступники довгий час і того не потрафили!

II.

СУДЬБА РУКОПИСІВ М. ШАШКЕВИЧА.

Оголошуючи минулого року причинки до письменської спадщини М. Шашкевича, я думав, що то вже останок. Так довго чекати на віднайдене літературного доробку Маркіяна, і так довго не знаходити нічого! Треба було хиба стратити надію на відшукане чого небудь. А таки не так стало ся. Якось кілька місяців по мені знайшов д. Кревецький рукопис одної поезійки, печатаної вже й тепер перепечатаної в одній із перших книжок Л. Н. В. за 1905 р. — Проф. П. Свистун опублікував незабаром у „Вѣстнику народного Дома“ знов дві-три нові поезії Маркіяна, що по його думці походять із часу перед „Русалкою“. — В петербурзькій царській бібліотеці між паперами Срізневського - Головацького знайшли ся Маркіянові переклади із

Короледворського збірника, які опинилися там від Головацького, і які я опублікував у Записках Наук. Тов. ім. Шевченка т. 60.

Та є у мене ще одна письменна заява Клима Меруно-вича (ментора Володимира Шашкевича), якою він потверджує переняте Маркіянових рукописів від Маркіянової вдови. Ось вона (піваркуш тонкого сірого паперу):

Тѣмъ извѣляю и ѿскѣдчаю, ѹкѡ на дни нынѣшніомъ прѣмъ вѣсмъ Ф Панѣ, благородной Госпожи Шашкевичъ до часо-вѣгш оужиткѣ слѣдующимъ книгы и писма:

- 1) Словарь церковный Ялєзевича б томовъ.
- 2) Биргиліева Єнніда Котляревского, рукопись 27 листовъ in 4to.
- 3) Трійдцать-девять (39) листокъ старон книжочки, іп 8vo писаной скорописью и начиняется „СІЕ СНІМЕНІЕ“.
- 4) Дванадесать (12) книжочекъ писаныхъ собственною рѣ-кою (кождал въ арквішъ) и ѿвнимамъ правила граматики русской и словарь речений старо-рѣс.

Деревля, 12. Сентября 1851.

Кл. Меруновичъ.

Сумна судьба тої збірки: Н-р. 1, словар — лакома річ; не дивниця, що присох при котріось із консерваторів. Що сталося з н-ром 2 і 3 — не знати; а шкода, як би пропали. Н-р. 4 перейшов до о. Крушинського, звідти до бібл. Нар. Дому й тут застав я лиш 10 зшитків із 12 первісних.

Не виключена можливість, аби з часом іще щось не знайшлося. А чим більше будемо знаходити спадщини по Маркіянії, тим більший жаль буде нас огортати, що та богата душа не мала часу висказати себе в цілості та що про те, що вона сказала, не довідалися ті, для яких вона говорила. Коли-б не те, наш духовий розвій був би пішов скорійшим темпом.

Михайло Тершаковець.